PE URMELE UNUI DEZERTOR ROMÂN ÎN BULGARIA

Daniel CAIN

Résumé: La situation de la population en Dobroudja pendant la Grande Guerre est un sujet périphérique dans l'historiographie roumaine. Un manuscrit conservé à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine nous aide à avoir une image plus détaillée de l'expérience de la guerre dans cette région. L'auteur est un déserteur roumain, ayant combattu sous l'uniforme bulgare, y compris sur le front roumain. Son témoignage nous facilite la compréhension d'épisodes moins connus de la participation de la Roumaine à la Grande Guerre.

Mots clés: Dobroudja, déserteurs, atrocités, Grande Guerre.

Ignorat până în prezent, un mic manuscris[1] păstrat la Biblioteca Academiei Române ne oferă nu doar o radiografie a traumelor prin care poate trece o societate în vreme de război, ci şi o perspectivă inedită de a privi epopeea României Mari. Scrise mărunt şi îngrijit, cele 65 de file ale manuscrisului ne scot dintr-o anumită stare de confort în privinţa comportamentului soldatului „nostru" în vreme de război. Ne referim aici nu doar la tema neplăcută a dezertărilor din armată, ci şi la un subiect extrem de sensibil – violenţa asupra populaţiei civile. Autorul este un dezertor român, care a luptat, în uniformă străină, atât în cele două războaie balcanice, cât şi în Marele Război, inclusiv la Turtucaia. Ceea ce ne-a atras atenţia asupra

[1] BAR, Manuscrise, Nicolae S. Şucu, *Viaţa unui român din Bulgaria între ani 1908-1918*, A 333, 65 p.

manuscrisului, în timpul unei documentări la secţia Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, a fost arealul geografic şi, mai ales, perioada, ambele menţionate în titlul acestuia. Aşteptările noastre erau ca aceste însemnări să fi aparţinut unui mărunt funcţionar al statului român, ajuns prin Bulgaria. De aici şi nedumerirea noastră în momentul în care, din primele rânduri, am realizat să autorul este un cioban din zona Muscelului. Ce ar fi putut să aibă în comun acesta cu societatea bulgară, mai ales într-o perioadă extrem de tensionată? Pe parcursul lecturii, decepţia iniţială s-a risipit rapid, fiind înlocuită de un sentiment de stupefacţie: Chiar a fost autorul martor al evenimentelor pe care le relata sau aveam de a face doar cu plăsmuirile unei persoane cu multă imaginaţie? Am fost contrariaţi şi de provenienţa acestui manuscris, respectiv din arhiva actualului Institut de Istorie „Nicolae Iorga", preluată de către Biblioteca Academiei Române în decursul anului 1953[2]. Nu am reuşit însă să aflăm cum şi când a ajuns acest caiet cu însemnări în posesia marelui istoric. Faptul că Iorga a fost destinatarul acestor memorii nu trebuie să ne surprindă. Imensa popularitate pe care a dobândit-o în timpul campaniei din 1916-1918 l-a transformat pe istoricul şi omul politic român într-un depozitar al mărturiilor unora dintre cei care au luptat în Marele Război.

Ce l-a îndemnat pe autor să-şi aştearnă viaţa pe hârtie? Cu siguranţă, soarta sa neobişnuită.

> „Poate nici nu mă apucam de scris, dar văzând şi înţelegând cu cine am avut de-a face 8-10 ani, am prins o ură nemaipomenită şi pare că scriind îmi vărs o parte din focul inimii. Poate că tot caietul meu are să se prefacă mâine, poimâine în cenuşe, dar trag nădejde că nu se va preface şi cel ce va ceti nu va mai părăsi patria, ca mine"[3].

Am fi tentaţi, datorită francheţei unora dintre amintirile sale, să punem multe din cele întâmplate pe seama moralităţii discutabile a autorului. Fire aventuroasă, disimulativă, însă cu simţ de conservare, acesta se lasă sedus de atracţia unui trai uşor. Vor veni însă războaiele de la începutul secolului trecut.

[2] Pentru detalii vezi Mariana Mihăilescu, *Fundaţia culturală Nicolae Iorga în anii comunismului*, în *Nicolae Iorga. 1871-1940. Studii şi documente*, II, partea a II-a, coordonatori Constantin Buşe, Constantin Găucan, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2006, p. 287-280.
[3] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 56.

Aşadar, avutul sau patria? Aceasta pare a fi dilema care îl macină. De unde să ştie ei că averea asta e a unui român? se întreabă eroul nostru într-un moment tensionat, de volatilitate a graniţelor, terorizat de ideea că cineva ar putea să-i „nimicească toată averea mişcătoare, ce brumă agonisisem şi eu într-atâta şir de ani"[4]. Tonul în care ciobanul muscelean a început să-şi redacteze aceste memorii contrastează puternic cu prezenţa, în ultimele pagini, a unor îndemnuri patriotice.

> „Ah, rău este prin străini ca dăsculţ prin mărăcini! Am fost şi sunt bolnav greu. Cât e ziua şi noaptea de mare nu vine nimeni să-mi dea vizită sau să vadă dacă sunt mort sau viu. Cel ce va mai face ca mine ca mine să se chinuiască. Stau şi mă mir, mă înspăimânt singur de mine! Cum? În România având tată, mamă, fraţi, surori, neamuri şi prieteni, fiind de naţiune român, nu am stat şi răbdat să-mi fac serviciul către stat, şi în Bulgaria, neavând nici mamă, nici tată, nici neamuri şi neînţelegând nici limba, am făcut servici şi pe câmpul de luptă patru ani. A fost un blestem ceresc sau părintesc cred, şi sunt sigur că până nu am fost blestemat nu am putut ajunge pe căile acestea sterpe. Dar… bun e Dumnezeu"[5].

Aceste ultime rânduri sunt, cel mai probabil, o măsură de precauţie pe care şi-o ia autorul, într-o încercare de a se pune la adăpost în eventualitatea unor evenimente imprevizibile. Aşa se explică atenţia lui Şucu de a înlătura orice informaţie din manuscris care ar fi putut duce la identificarea sa în noua existenţă. Dovadă că destinul său ulterior este diferit de ceea ce am putea intui citind ultimele rânduri ale caietului. Nu în cele din urmă, o explicaţie a acestei schimbări de ton poate fi datorată nevoii sale lăuntrice de a-şi justifica comportamentul din timpul Primului Război Mondial.

Am pornit, în documentarea noastră, de la un nume de persoană (Nicolae S. Şucu) şi un nume de localitate – Măţău, lângă Câmpulung-Muscel. Aşa am aflat de existenţa unor rude care l-au cunoscut în ultima parte a vieţii. Mai mult, am avut şi norocul ca una dintre rudele sale, arhivistul Ion I. Şucu, să fie co-autorul unei monografii extrem de documentate despre istoricul

[4] Ibidem, p. 47.
[5] Ibidem, p. 65.

localităţii[6]. Informaţiile obţinute ne-au permis să ne îndreptăm eforturile de documentare în Bulgaria. Mai întâi, în localitatea unde s-a stabilit autorul – Vratarite, judeţul Dobrici. Din păcate, nimeni dintre urmaşii săi nu mai locuieşte în acest sat depopulat din fostul Cadrilater. Am fost nevoiţi să ne mulţumim cu informaţiile seci păstrate în registrele primăriei din localitate. Nu ne mai rămânea decât să documentăm evenimentele menţionate de autor, în arhivele militare de la Veliko Tîrnovo. Pe baza informaţiilor găsite aici am reuşit să probăm veridicitatea multora dintre faptele relatate în manuscrisul păstrat la Biblioteca Academiei Române.

Nicolae Şucu se naşte, la 29 mai 1886, în familia numeroasă a unui ţăran din satul Măţău. Este cel mai mare băiat dintre cei 13 copii ai lui Spirea Şucu şi ai Stancăi Bălălău[7]. De copil îşi abandonează familia şi renunţă la şcoală pentru a străbate ţara, în lung şi-n lat, ca cioban. Ajunge şi în Dobrogea, de unde trece fraudulos graniţa în Bulgaria, din cauza unui incident nefericit. Este începutul unor peregrinări, de-o parte şi de alta a Dunării, în căutarea unor câştiguri uşoare. Este un personaj atipic, disimulant, interesat de lectură şi călătorii. Se stabileşte, într-un final, într-o localitate de lângă graniţa bulgaro-română, după ce a refuzat să-şi satisfacă stagiul militar. În actele oficiale din Bulgaria apare sub numele de Nikolai Kostadinov Spirov, născut la 29 mai 1893[8]. Se căsătoreşte cu o tânără bulgăroaică, Katina Koleva Kostadinova, din satul Kapudji Mahle (astăzi Vratarite), despre care nu oferă nici un fel de detalii în memoriile sale. Aceasta nu îl împiedică, într-un moment în care vine vine în satul natal, să ia în calcul posibilitatea de a-şi părăsi soţia din Bulgaria şi a pleca la peţit prin împrejurimi[9]. Cercetările pe care le-am întreprins arată că cei doi au avut, totuşi, o căsătorie trainică şi o familie mare (o fată şi patru băieţi). Doi dintre copiii lor se vor stinge la o vârstă fragedă, în timp ce mezinul, Kostantin, subofiţer de artilerie, cade pe front, în martie 1945, în luptele cu germanii de pe râul Drava (la graniţa dintre Ungaria şi Croaţia)[10]. Cei doi băieţi rămaşi în viaţă au locuit în satul părinţilor lor, numele lor apărând pe lista fondatorilor

[6] Ion I. Şucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Litera, Bucureşti, 1976, 324 p.
[7] *Ibidem*, p. 311.
[8] Potrivit actului său de deces, păstrat la Primăria satului Vratarite.
[9] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 1-26.
[10] Държавен Военноисторически Архив (ДВИА), ф. 39, оп. 3, а.е. 107, л. 88.

cooperativei agricole de producţie din Vratarite[11].

Nicolae Şucu aparţine unei generaţii care a cunoscut experienţa războiului. Deceniul asupra căruia îşi focalizează atenţia în memoriile sale este extrem de sângeros. În ceea ce-l priveşte, luptă în uniformă străină în nu mai puţin de trei războaie, în timp ce doi dintre fraţii săi se prăpădesc, în 1917, pe frontul din Moldova. Experienţa sa militară este impresionantă: luptă împotriva turcilor la Ceatalgea şi Adrianopole (1912-1913), împotriva sârbilor (1913, 1915) şi a francezilor (1915-1916) în Macedonia, cât şi a românilor, ruşilor şi sârbilor în Dobrogea (1916). Imediat după cel de-al Doilea Război Balcanic, după ce satul său va ajunge sub administraţie românească, Nicolae Şucu trebuie să-şi rezolve situaţia militară. Prin urmare, trebuie să-şi satisfacă restul de stagiu militar rămas din 1908, când a fost recrutat şi a decis să dezerteze. Consemnarea acestui episod în memoriile sale ne dă prilejul de a discuta despre un fenomen care capătă amploare la începutul secolului trecut. Care este cauza acestor dezertări? Informaţii interesante găsim în interogatoriile luate de către autorităţile militare bulgare unor dezertori români. Numai în perioada septembrie–decembrie 1914 au fost luate 65 de astfel de interogatorii. Cei mai mulţi dintre dezertorii interogaţi au preferat să forţeze graniţa dobrogeană. Relele tratamente stau cel mai adesea la originea unui astfel de gest. Bătaia cruntă (în urma unei astfel de bătăi, soldatul Alexandru Petru Popescu îşi pierde 9 dinţi) şi înjurăturile sunt motivele cel mai des invocate pentru decizia de a dezerta. Alte cauze sunt mâncarea proastă şi corvezile. Mai sunt menţionate refuzul de a accepta prelungirea stagiului militar şi fuga de plata unor impozite. O categorie aparte o reprezintă cea a etnicilor bulgari din Dobrogea care refuză să poarte uniforma românească. Unul dintre aceştia este Kăncio Rusin Ţekov, care a dezertat în 1912 şi s-a înscris voluntar în armata bulgară în timpul războaielor balcanice. În 1914, considerând că beneficiază de amnistie, s-a întors în România. Aici a fost din nou recrutat, ceea ce l-a îndemnat să fugă iarăşi în Bulgaria[12]. Mulţi dintre etnicii bulgari din Dobrogea, recrutaţi de armata română şi trimişi să lupte împotriva trupelor bulgare în toamna anului

[11] Никола Стоянов, *Време и хора. История на селото Вратарите*, Компас, Варна, 2011, с. 38.
[12] ДВИА, ф. 23, оп. 2, а.е. 230, л. 204-299.

1916, vor prefera să dezerteze de pe câmpul de luptă[13]. Aşa se explică neîncrederea în combativitatea acestora, existând inclusiv cazuri de ofiţeri români de origine bulgară care vor fi internaţi în primele luni ale războiului[14].

Frecvenţa amnistiilor, termenele lor de prescriere şi eforturile de popularizare a acestor măsuri sunt indicii care ne dau adevărata dimensiune a fenomenului dezertărilor de la începutul secolului trecut. Celebrarea a 25 de ani de la luarea Plevnei (1902), respectiv a 40 de ani de domnie a lui Carol I (1906) sunt ocazii ideale pentru a acorda amnistie generală tuturor dezertorilor şi nesupuşilor din armata română. Beneficiarul acestui act de clemenţă regală urma să fie „marele contingent al dezertorilor şi nesupuşilor [pe] care […] îl formează acei care sunt refugiaţi în străinătate şi mai ales în Rusia". Pentru ca efectul acestui decret să nu fie anulat de lipsa de informaţie, reprezentanţelor diplomatice ale României în străinătate li se cere să facă o publicitate extinsă, în presa locală, acestei „măsuri atât de patriotice". Prin aceasta se urmărea ca beneficiarii acestei amnistii, ca şi familiile lor, „să ştie că este în interesul lor de a se folosi de dânsa în termenele fixate prin înaltul decret, cunoscându-se că, sub nici un pretext, aceste termene nu vor fi prelungite"[15].

Urmează un nou decret de amnistie, emis de regele Carol I în aprilie 1910, a cărui valabilitate va fi prelungită până la 1 octombrie 1911. Aceleaşi reprezentanţe diplomatice ale României primesc instrucţiuni să suporte, fără restricţii, costurile de repatriere a „acestor rătăciţi, lipsiţi de mijloace". Autorităţile de la Bucureşti îşi asumă riscul ca unii dintre dezertorii recidivişti „să profite de astă dată de înlesnirile ce li se fac pentru întoarcerea lor în ţară". Şefului diplomaţiei româneşti i se transmite că „această măsură de clemenţă trebuie aplicată într-un spirit larg, deoarece nu se poate prevedea intenţiunile frauduloase pe care le-ar avea unii dintre cei ce sunt chemaţi a se folosi" de prevederile amnistiei. Dezertorii români din Bulgaria care au refuzat să beneficieze de această amnistie se vor adresa, în toamna anului 1912, Legaţiei de la Sofia spre a li se permite întoarcerea în ţară. Imboldul acestei decizii pare a fi teama că vor fi înrolaţi în armata bulgară, în condiţiile în care Primul Război Balcanic se apropia cu repeziciune. Prin urmare, o amnistie parţială este acordată dezertorilor aflaţi în Bulgaria, cu condiţia să se prezinte până în mai

[13] General R. Scărişoreanu, *Fragmente din războiul 1916-1918: Istorisiri documentate*, ediţia a II-a, Tiparul Cavaleriei, Bucureşti, 1934, p. 21.
[14] ANR, *Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale*, Dosar 1101/1916, f. 1.
[15] MAE, *Problema 46*, vol. 2, Dosar graţieri 1905-1909, nepaginat.

1913 la unităţile lor, pentru a-şi satisface stagiul militar. În iunie 1913, o nouă amnistie este acordată dezertorilor români, care trebuiau să ajungă la centrele de recrutare până la sfârşitul anului. Modificările teritoriale survenite în urma implicării României în cel de-al Doilea Război Balcanic impun necesitatea unei noi amnistii. Un raport înaintat bătrânului suveran român de către prim-ministrul Ion I. C. Brătianu aduce lămuririle necesare:

> „Mulţi dintre concediaţii şi rezerviştii armatei, fiind lipsiţi de pământ în ţară, au trecut în Bulgaria, de unde au cumpărat pământuri cu autorizarea guvernului bulgar şi s-au stabilit acolo, fără a pierde calitatea de cetăţeni români. Printre aceşti concediaţi şi rezervişti, mulţi erau nesupuşi la viza livretelor, dezertori sau nesupuşi la ordinele de chemare, care, în momentul când s-a decretat mobilizarea armatei noastre, n-au putut răspunde la ordinele de mobilizare, deoarece la acea epocă ei erau întrebuinţaţi de armata bulgară […]. Acestor oameni li s-a eliberat de către autorităţile bulgare câte un bilet prin care se stabileşte luarea lor în armata bulgară, iar când s-au întors în comunele de reşedinţă au găsit teritoriul ocupat de România, însă nimeni nu le-a spus despre Înaltul Decret de amnistie, spre a se folosi de el”[16].

Prin urmare, în mai 1914, Carol I emite un decret prin care sunt scoşi de sub urmărirea legii toţi cei care „în momentul în care s-a decretat mobilizarea armatei române n-au putut răspunde la ordinul de mobilizare, fiind întrebuinţaţi de către armata bulgară” şi care domiciliau în Cadrilater[17].

Nicolae Şucu beneficiază de prevederile acestui decret şi se întoarce în satul său din Cadrilater. „În anul 1915, soarta m-a împins din nou să trec în Bulgaria, pentru că eu cu satul rămăsesem în România, iar pământul meu de agricultură rămăsese în Bulgaria după luarea Cadrilaterului. Am trecut cu familie cu tot”[18]. Explicaţia acestui gest ar putea avea legătură cu noua legislaţie românească din Cadrilater. Astfel, în perioada 1 aprilie 1914-15 mai 1915, toţi locuitorii din noul teritoriu trebuiau să declare în faţa unei comisii speciale dacă optează sau nu pentru cetăţenia română. Potrivit legii, dacă respingeau cetăţenia noului stat, locuitorii din Dobrogea Nouă (Cadrilater) erau obligaţi să-şi vândă

[16] MAE, *Problema 46*, vol. 2, Dosar graţieri 1910-1914, nepaginat.
[17]Ibidem..
[18] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 30.

averea imobiliară rurală într-un interval de doi ani[19]. La scurt timp după stabilirea definitivă în Bulgaria este înrolat din nou şi trimis să lupte în Macedonia, împotriva sârbilor. În drum spre front, se opreşte la Legaţia română de la Sofia, pentru a le explica situaţia în care se găseşte. Cu această ocazie, îi înmânează ataşatului militar român o listă cu numele altor români înrolaţi în armata bulgară şi trimişi să lupte împotriva Antantei. Păţit, Şucu are intuiţia de a solicita emiterea unui document oficial care să ateste că nu a încercat să se sustragă obligaţiilor faţă de statul român. Pe toată durata războiului, el va purta, în buzunarul de la tunică, acest certificat redactat în limba franceză, alături de paşaportul şi livretul militar românesc[20]. Este o dovadă a precauţiei şi a spiritului său de supravieţuire.

Episodul cel mai dureros (dar şi cel mai neclar) este cel al participării sale la bătălia de la Turtucaia, cea mai mare înfrângere suferită de armata română în timpul Marelui Război. Mărturiile sale surprind tensiunea acestor zile de august, din 1916.

> „Nu era zvon că România va intra în război. Sorţul a căzut pentru batalionul nostru să vie la frontiera română. Am plecat. Am venit în Divizia IV-a[21], care nu luăsese parte în război cu sârbii, fiind instalată şi făcând tranşee pe lângă frontiera română. Am fost repartizat ca soldat, nu ca sergent, pentru că nu mai avea nevoie de sergenţi, avea Divizia IV-a destui de-ai lor în Reg. 7 infanterie. Regimentul la sosirea noastră era în satul Ramanşiclar[22], lângă frontiera română. În ziua dintâi am avut un marş de dimineaţă de vreo 20 kilometri şi ne-am întors înapoi la lagherul regimentului. De război cu România nu se auzea nimic. Întorşi din marş, ni s-a spus că după 12 n-avem instrucţie. Noi, după masă, ne-am dezbrăcat, desculţat şi culcat. Deodată auzim goarna că sună alarma. Cu o iuţeală nemaipomenită ne-am echipat şi ieşit la locul numit mai dinainte. Se aude că România a declarat război Austriei, dar nu

[19]Ministerul de Interne, *Regulament pentru funcţionarea comisiunilor instituite prin art. 6 din Legea de organizare a Dobrogei Noi, pentru stabilirea calităţii de cetăţean român*, Bucureşti, 1914, p. 3-12.
[20] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 31, 44.
[21] Această unitate militară făcea parte din componenţa Armatei a III-a bulgare, dislocată la graniţa cu România.
[22]Rahman Aşiklar (astăzi Okorş, Bulgaria) a făcut parte din Regatul României în perioada 1913-1940. Regimentul 7 infanterie Preslav se afla cantonat oarecum în apropierea acestei localităţi, mai precis în satul Goliama Ada (astăzi Ostrovo, jud. Razgrad).

credeam. Toţi am zis atunci că acum s-a isprăvit, mergem la război cu România. Dar nu, a fost numai cheful colonelului, ca să vadă în câte minute putem fi gata, aliniaţi. În 12 minute am fost gata. Nimic nu rămăsese în regiment neieşit la front, mitralierele, căruţele şi caii şi tot[23]. A cântat muzica şi am trecut pe dinaintea colonelului cu pas de defilare şi ne-a dat drumul să ne hodihnim. Seara, apelul l-am făcut devreme, cu muzică. În tot timpul apelului a fost linişte, după apel, comandanţii de companie şi-a adunat compania în jurul lor să le ţină discursuri pentru curăţenie. În timpul discursului, vine un soldat cavalerist în goana calului, drept trăgând la cancelaria regimentului. Peste 3-4 minute toţi ofiţerii a fost chemaţi la cancelaria regimentului şi peste 2 minute a fost iarăşi lângă noi, aducându-ne vestea că Bulgaria mâne va trece frontiera în România[24]. Să se prepare toţi soldaţii în noaptea aceasta de cele ce are nevoie, şi dimineaţă, marş la frontieră. Mi-a plâns inima, căci aveam încă 3 fraţi şi un cumnat şi mai multe neamuri care neapărat sunt militari în România. M-am gândit că în ceas ce ne vom apropia de români să trec în partea României. Iarăşi m-am gândit că poate să mă observe şi să fiu împuşcat pe loc. Mai eram cu un român, […] am vorbit puţin cu el şi am rămas decişi să fugim când vom găsi momentul. Dimineaţa mi-a venit altceva în gând: să raportez până la general şi să-i spun drept şi poate mă va retrage să nu dau eu foc în fratele meu”[25].

Este greu de verificat veridicitatea discuţiei invocate în sprijinul său, mai precis a acceptului primit din partea generalului Pantelei Kiselov, comandantul diviziei din care făcea parte Nicolae Şucu. Jurnalul de operaţiuni al regimentului, care oferă informaţii detaliate despre cele întâmplate în luna august 1916, nu indică prezenţa generalului Kiselov în zona sa. Pentru un astfel de gest, respectiv „nu mă lasă cugetul să trag foc, fiindcă am fraţi şi rude în armata română”, Şucu risca să fie trimis imediat în faţa plutonului de execuţie.

[23] În ajunul războiului cu România, acest regiment, comandat de colonelul Atanas Dobrev, număra 61 de ofiţeri şi 5.005 de subofiţeri şi soldaţi. În dotarea sa se aflau, printre altele, 4 mitraliere, 337 de căruţe şi 511 cai (Петър Йотов, *Българската армия през Първата Световна Война: 1915-1918. Кратък енциклопедичен речник*, Издателство „Св. Георги Победоносец”, София, 1995 г., с. 138-139).
[24] Evenimentele acestea s-au întâmplat în seara zilei de 18/31 august 1916, într-o pădure situată între satele Zavet şi Kara Kodzalar (astăzi Suşevo, jud. Razgrad), în imediata apropiere a graniţei de atunci cu România (*През Добруджа. 14-а рота от 7-и пехот. Преславски полк. 1916-1917 g.*, Печатница „Гутенберг”, София, 1918 г., с. 28).
[25] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 30.

Amănuntele pe care ni le oferă autorul în descrierea episodului Turtucaia sunt nu doar o dovadă a autenticităţii evenimentelor relatate, ci şi o adevărată mană cerească pentru istoricii interesaţi de acest moment crucial din timpul campaniei româneşti din 1916.

„Am ajuns la frontieră într-o duminică de dimineaţă. Ne-a oprit colonelul şi a ţinut o cuvântare aşa:

- Băieţi, suntem la frontiera bandiţilor noştri vecini români, care a venit în anul 1913 şi s-a bătut cu femeile şi găinile şi ne-a răpit Cadrilaterul, noi fiind pe câmpiile Serbiei. Astăzi, mămăligarii au intrat haiduceşte în pământul surorei noastre Austria, nedeclarându-i război.[26] Noi, cu aliaţii noştri germani, austriaci şi turci, avem să nimicim pe tâlharii aceştia şi să-i ştergem după harta Europei, luând noi, bulgarii, Dobrogea până la Dunăre, şi Austria peste Dunăre, şi să facem o graniţă pe veci cu sora noastră Austria, care să ne fie pe veci aliată. Cred că aveţi să luptaţi vitejeşte şi să vă purtaţi crud cu nemernicii aceştia de mămăligari. Să trăiască Bulgaria şi ţarul Ferdinand! Ura!

Şi au strigat cu toţii ura de trecerea frontierei române[27].

Am văzut cum soldaţii români de pe frontieră ieşeau dimineaţă numai în cămaşe şi izmene şi se suiau pe bechete[28] să vadă ce gălăgie se aude în Bulgaria. Ei nu aveau de veste nimic, sărmanii!…

În momentul acela s-a repezit în galop un escadron de cavalerie bulgară către becheturile româneşti, de unde soldaţii români fugeau goli, fără îmbrăcămintea groasă şi, fiind ajunşi de cavalerie, se opreau, se întorceau cu faţa către inamic şi se închina să-i ierte, dar aceştia îi loveau cu sabia fără milă, şi ei cădeau ca snopii, unul ici, altul colo. Alţii fugeau desperaţi, neavând nici un ajutor de nicăieri.

Am mers ceva mai înainte şi am găsit o companie sau mai mulţi

[26] Declaraţia de război a României a fost înaintată în seara zilei de 14/27 august 1916, cu câteva minute înainte ca trupele române să treacă Carpaţii.

[27] Regimentul a trecut graniţa cu România în dimineaţa zilei de 20 august/2 septembrie 1916 (sâmbătă), la ora 7.30, în zona satelor Dzeferler (astăzi Sevar) – Beliţa. Înainte de plecare, în faţa soldaţilor s-a dat citire ordinului Înaltului Comandament bulgar privind declanşarea ostilităţilor cu România (*Българската армия в Световната война. 1915-1918, VIII, Войната срещу Румъния през 1916 година*, Държавната Печатница, София, 1939 г., с. 358).

[28] Pichete. Soldaţii aflaţi în zona prin care Regimentul 7 infanterie Preslav a trecut graniţa aveau ordin să opună rezistenţă în şanturile făcute în spatele fiecărui pichet (General Constantin Teodorescu, *Turtucaia*, Tipografia „Unirea”, Braşov, 1922, p. 83).

soldaţi români din Reg. no. 64 Tutova[29] în nişte locuri cu porumb necules. Aceştia, văzându-se înconjuraţi de cavaleria inamică, a început a lupta vitejeşte.

Era un sublocotenent sau locotenent de care s-a mirat şi bulgarii de tactica şi vitejia ce a avut-o acest brav ofiţer. Cavaleria bulgară fiind la atac, noi, infanteria, stam şi priveam, nefiind cu putinţă a trage foc. Acest brav ofiţer, cu sabia în mână, văzându-se înconjurat de cavaleria inamică, a pus pe linia I-a de soldaţi culcaţi, a doua în genunchi, a treia în picioare, a patra stânga împrejur şi au nimicit la o 100 de cai şi soldaţi. Vedea bine că sunt înconjuraţi nu numai de cavalerie, dar şi de infanterie, şi tot s-a luptat până în ultimul ceas, când a fost nimiciţi cu toţii de sabia vrăjmaşe.

Am văzut un sergent, căzut, rănit grav de nu se mai putea scula în picioare, cum s-a târât pe pântece până la o armă ce era în apropierea lui. A luat arma şi în starea care se afla a doborât încă 2 soldaţi bulgari şi un cal, până a fost văzut şi spăngiuit[30] de alţi bulgari[31].

Toată ziua nu am mai întâlnit armată română, fără numai un batalion din Reg. 23 Ialomiţa, care s-a retras către Turtucaia.

Am ajuns la Turtucaia la 4 septembrie 1916 şi s-a dat cele mai crâncene lupte în ziua de 4, 5 ale lunii septembrie[32]. Puterea armatei bulgare pierise, pierzând aproape 13.000 de soldaţi răniţi şi morţi[33]. Tocmai primisem ordin de retragere şi am văzut venind parlamentar de la români cu steag alb[34].

Atunci bulgarii s-au încorajat din nou şi a spus că românii se predau, la

[29] Informaţie eronată; în acel moment Regimentul 64 Infanterie (cu reşedinţa la Tecuci) acţiona în zona Carpaţilor de Curbură. În sectorul Daidâr, unde a atacat brigada lui Şucu, se aflau dislocate subunităţi din Regimentul 79 infanterie (Constantin Zagoriţ, *Turtukaia*, Institutul de Arte Grafice „Concurenţa”, Ploieşti, 1939, p. 67).
[30] Străpuns cu baioneta.
[31] Pierderile suferite de Regimentul 7 Preslav în data de 20 august/2 septembrie 1916 au fost de 5 morţi şi 16 răniţi (ДВИА, ф. 755, оп. 4, а.е. 46, л. 10).
[32] Atacul preconizat pentru 22 august/4 septembrie a fost amânat pentru a doua zi dimineaţă. Atacul final a început marţi (23 august/5 septembrie), la ora 7. În mai puţin de 36 de ore, garnizoana Turtucaia se preda. În acel moment, trupele Regimentului 7 Preslav se aflau la 500 de paşi de cazarma din oraş, luptând împotriva ultimilor apărători români (ДВИА, ф. 755, оп. 4, а.е. 46, л. 15-19).
[33] Pierderile suferite de Armata a III-a bulgară în timpul cuceririi oraşului Turtucaia s-au ridicat la 9.171 de morţi, răniţi şi dispăruţi (*Българската армия в Световната война. 1915-1918, VIII,* с. 677).
[34] Episodul are loc în după-amiaza zilei de 24 august/6 septembrie, în jurul orelor 16.30, când comandantul trupelor române rămase în oraş decide să se predea.

număr 40.000[35], şi a luat iară atacurile în primire, spunând să se nimicească parlamentarii, că nu primim prizioneri. Armata română nu a mai ţinut rezistenţă şi a început să fugă către Dunăre, dar trecerea a fost ruptă de o baterie germană ce se afla la sud-vest de Turtucaia. A fost măcelăriţi peste 20.000 de români prizioneri până s-a primit ordinul să se primească prizioneri români[36]. Am văzut artilerişti români care fugeau cu caii înhămaţi la tun în Dunăre. Vedea bine că are să se înece, dar să nu cadă tunul şi el la inamic, mai bine s-a decis să se înece cu cai cu tot. Multe suflete a înghiţit şi Dunărea timp de 2 ceasuri.

Un soldat român luăsese o scândură de brad şi se suise pe ea în marginea Dunării şi alţi 5-6 s-au dus să se suie să scape [cu] viaţă, crezând că va pluti cu scândura. Întinzându-se desperaţi pe scândură, s-a prăvălit cu toţii în apă şi s-au înecat. Poate nu îmi veţi crede, dar am plâns ascuns cu lacrămi de măcelul de la Turtucaia[37]. Nici un glonte nu am tras asupra nenorociţilor militari[38]. În prizionerii luaţi de la Turtucaia m-am uitat mult să văd vreun frate, cumnat sau neam, dar nu am văzut"[39].

Evenimentele pe care Şucu le relatează în paginile următoare, respectiv violenţele comise asupra populaţiei civile, necesită o scurtă explicaţie. Ele sunt alimentate în primul rând de frustrarea resimţită în societatea bulgară după intervenţia armatei române în Bulgaria, în vara lui 1913. Mai precis, vorbim despre sentimentul că România a privat Bulgaria de şansa de a culege roadele

[35] La începutul bătăliei, în garnizoana Turtucaia se aflau 23.500 de militari români. Cu întăririle trimise în timpul luptelor, efectivele române care au luptat la Turtucaia au ajuns, după unele surse, la circa 39.000 de oameni.
[36] Deşi au existat destule cazuri de militari români ucişi în momentul în care s-au predat, este evident că aici avem de-a face cu o exagerare grosolană din partea autorului.
[37] Circa 6.000 de militari români au fost ucişi şi răniţi, iar în prizonierat au căzut 480 de ofiţeri şi 28.000 de soldaţi. Doar vreo 5-6.000 de militari au reuşit să se salveze (Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 336).
[38] Numele lui Nicolae Şucu nu apare pe lista celor 122 de soldaţi din Regimentul 7 Preslav care s-au remarcat în timpul luptelor de la Turtucaia (ДВИА, ф. 755, оп. 1, а.е. 45, с. 21-22). Nu-l regăsim nici pe listele cu cei 1.489 de militari ai regimentului răniţi în timpul acestor lupte (ДВИА, ф. 755, оп. 1, а.е. 79, с. 12-33). Regimentul lui Şucu a suferit cele mai mari pierderi dintre trupele care au atacat la Turtucaia – aproape 600 de ofiţeri şi soldaţi ucişi. Printre cei ucişi se numără şi trei soldaţi din satul soţiei sale, Kapudji Mahle (Петър Бойчев, *Героите на Тутраканската епопея*, ИК „Гутенберг", София, 2016 г., с. 72, 258).
[39] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 35-36.

jertfelor sale de pe câmpul de luptă, în timpul războaielor balcanice. România este percepută ca un vecin perfid, care a căutat „să găsească uşa deschisă, pentru a ni se strecura în casă şi a fura tot ce se poate”[40]. Aşa se explică spiritul de revanşă al trupelor bulgare care au luptat pe frontul dobrogean. Există însă şi un alt episod care a inflamat spiritele în zonă. Mai precis, modul în care populaţia locală a fost tratată de către autorităţile române în primele zile ale războiului. Asistăm la o atitudine discriminatorie a autorităţilor centrale faţă de diferite categorii de cetăţeni români. Mulţi dintre noii supuşi români vor fi deportaţi în interiorul ţării. Pentru a înţelege mai bine amploarea acestei politici de stat, este îndeajuns să precizăm că numărul civililor internaţi de către autorităţilor române a fost mai mare decât cel al prizonierilor de război luaţi în timpul campaniei din 1916-1917. Potrivit statisticilor oficiale, în perioada august 1916 – aprilie 1918, guvernul român a decis să interneze aproape 38.000 de civili, în timp ce numărul soldaţilor inamici luaţi prizonieri pe frontul românesc a fost de aproape 32.000. Deşi în epocă au fost avansate diferite cifre în privinţa civililor din Dobrogea internaţi în Moldova, statisticile româneşti fac lumină în această privinţă: 14.967 de cetăţeni români de etnie bulgară, cărora li se adaugă 3.913 de cetăţeni bulgari. Nu poate trece neobservat faptul că aceştia reprezintă aproape jumătate din totalul civililor internaţi de către autorităţile române în momentul intrării ţării în Marele Război. Mulţi dintre ei îşi vor găsi sfârşitul în satele din Moldova, din cauza condiţiilor precare din perioada refugiului[41]. Ulterior, autorităţile de la Sofia vor recurge la internarea unor civili români în Bulgaria, ca o măsură de represalii faţă de politica guvernului Brătianu. Din corespondenţa diplomatică a vremii, rămânem cu impresia unui dialog al surzilor între Bucureşti şi Sofia, fiecare guvern acuzându-l pe celălalt de „adevărate deportări”. Autorităţile române se vor simţi lezate de ceea ce considerau a fi imixtiunea guvernului bulgar „în relaţiile noastre cu supuşii noştri”[42].

Aceste deportări, precum şi politica de rechiziţii şi incendiere a satelor în timpul retragerii armatei române, arată că autorităţile de la Bucureşti au tratat

[40] А. Иширков, *Къси напътни бележки върху Добруджа и Моравско*, София, 1917 г., с. 16.
[41] Bogdan Negoi, *Mărturii documentare: Lagărele de prizonieri din România în timpul primului război mondial*, Tiparg, Geamăna-Argeş, 2009, p. 151-153, 214.
[42] MAE, *Fond 71/1914, E2*, Dosar 283, f. 180-200, 208.

Dobrogea de Sud practic ca pe un teritoriu inamic. Un medic elveţian care a vizitat centrele de internaţi civili din Moldova ne oferă explicaţii ale acestei realităţi:

> „Motivul invocat pentru acest exod în masă este că armatele bulgare masacrau totul în calea lor. O altă explicaţie plauzibilă ar putea fi dată: România nu avea decât o încredere relativă în fidelitatea supuşilor săi de anexare recentă şi prefera să-i interneze. Există aici o problemă care ţine de istorie […]”[43].

Excesele cărora le-au căzut pradă civilii aflaţi în calea trupelor sunt tratate cu un soi de autism de către istoricii români şi cei bulgari: fiecare preferă să vorbească despre atrocităţile comise de ceilalţi, nu şi de ai săi. Sunt documentate jafuri, incendieri, violuri şi omoruri. Dincolo de eroismul arătat de soldaţi pe câmpul de luptă, suferinţa celor suspectaţi de a avea alte sentimente decât cele ale regimului sub care se aflau nu trebuie desconsiderată în niciun fel. Regulile nescrise ale războiului vor face legea pe frontul dobrogean în toamna anului 1916. Având experienţa nefastă a celui de-al Doilea Război Balcanic, când presa europeană va fi invadată cu ştiri despre atrocităţi puse pe seama soldaţilor bulgari, guvernul de la Sofia va face tot posibilul pentru a nu pierde un nou război mediatic. Reprezentanţii statelor neutre sunt chemaţi să constate la faţa locului atrocităţile comise de armata română, sunt puse în circulaţie cărţi poştale cu civili ucişi în satele dobrogene[44]. Autorităţile române sunt avertizate că, dacă nu vor pune capăt acestor practici, „şi noi ne-am putea comporta în acelaşi fel asupra populaţiei româneşti paşnice sau asupra prizonierilor capturaţi”[45]. Iar în toamna anului 1916 nimic nu pare să înspăimânte mai mult societatea românească decât iminenta venire a bulgarilor. „Să mă ierte bunul Dumnezeu – scrie Şucu în caietul său – că am mâncat pâine bulgară, dar cele văzute nu le pot uita nici în mormânt. „Sunt creştini, tot o religie şi obicei ca şi noi, românii, au, dar sângele şi duhul îl are de păgânii cei mai cruzi”. Episoadele de violenţă pe care le relatează spun totul:

[43] Andrei Şiperco, *Tragedii şi suferinţe neştiute: Prizonieri de război şi internaţi civili în România. 1917-1919. Documente elveţiene*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 163.
[44] Централен Държавен Архив (ЦДА), ф. 176к, оп. 3, а.е. 518, с. 94-95.
[45] ДВИА, ф. 58, оп. 5, а.е. 80, с. 615.

„Am trecut graniţa a veiche. Dumnezeule Doamne! Când a zis bulgarii că aici suntem în România, tot ce ieşea în cale era distrus. Vai de familiile acelea sărace ce nu a putut fugi, vor spune şi la morţi cruzimele şi bărbăriile bulgarilor. […] Am auzit lăudându-se pe acei soldaţi bulgari care trecuse peste Dunăre şi au dat lupte peste România veiche că nu a rămas nimic sfânt de la 8 ani în sus. Comandantul Regimentului nr. 2 cavalerie[46], rămânând noaptea în vreun sat românesc, cum de pildă au rămas într-o noapte în satul Feteşti, a ordonat că câte vite sunt în baltă toate să fie trecute în Dobrogea, şi dimineaţa a spus că are să facă inspecţie la fiecare soldat în parte, şi acel care nu va avea sânge pe izmene va fi pedepsit aspru de el. Femeile şi fetele cu copii se adunau în câte o casă la un loc câte 15-20, fiindu-le frică de bulgari, iar aceştia se duceau şi spărgeau uşile şi intra şi batjocorea totul.

Într-un sat pe care nu-l mai ţiu minte am trecut noaptea. Pe acolo trecuse nişte unităţi bulgare şi acum se găseau coloane de căruţe bulgăreşti. Am auzit gălăgie într-o casă şi m-am dus să văd ce este. Aveam 8 soldaţi sub comanda mea şi ne întorceam din escorta unei grupi de prizioneri. Când am intrat, în casă erau 9 soldaţi bătrâni bulgari de la coloane[47], dintre care 3 ţineau pe bărbatul casei privitor cum ceilalţi îşi băteau joc de femeia şi fiica lui, care era în vârstă cam de 12 ani, şi-l întreba, că-i place cum lucrează bulgarii? I-am gonit lovindu-i cu patul armei şi am ieşit. Nu departe de casa aceea, am auzit gălăgie într-altă casă, unde am mers degrabă. În curtea casei aceea era un moş cam la 75 de ani, care, văzându-ne pe noi, a voit să fugă să se ascundă, şi eu i-am strigat în româneşte să nu se sperie şi să vie cu noi în casă, de unde se auzea o gălăgie bulgărească. Am intrat fără moş, pentru că acesta a spus că l-au bătut şi gonit din casa lui, şi în casă era vreo 7 soldaţi, bătrâni poate şi de 55 de ani, care se rânduiau la o femeie tinără. Era lăuză numai de 2 zile şi era în nesimţiri, pe când pruncul se găsea la un metru departe de dânsa mort şi [se] învineţise.

Văzând acest spectacol, nu numai eu, dar şi tovarăşii mei, care erau bulgari, s-a enervat pe aceşti bătrâni şi au început a-i lovi în dreapta şi în stânga, şi ne-am dus să căutăm pe ofiţerul lor să-i raportăm. Am găsit ofiţerul, care era un locotenent cu barba netunsă şi avea 2 fete romînce, sta lângă el şi plângea, fiind păzite de 2 soldaţi care şedeau la poartă înarmaţi cu arme româneşti. Văzând şi pe acesta în halul acesta, ne-am văzut de drum

[46] Regimentul făcea parte din Divizia 1 cavalerie, care şi-a câştigat notorietatea pe câmpul de luptă din Dobrogea.
[47] Trupe auxiliare.

neraportând nimic”[48].

Este începutul unei perioade tragice, când cei care nu şi-au părăsit domiciliul vor cunoaşte nu doar vicisitudinile ocupaţiei străine, ci şi nesiguranţa pe care o aduce fiecare schimbare de administraţie. Din acest punct de vedere, populaţia dobrogeană a fost martoră nu doar la plecarea administraţiei româneşti, ci şi la neînţelegerile ivite între bulgari şi germani pentru administrarea ţinutului dintre Dunăre şi Mare. „Toţi germanii aveau o privire blândă din partea populaţiunii, dar la noi nu se uita nici ţiganii din ţigănie. Ofiţerii germani erau foarte indeferenţi de ai noştri. Poate le era şi ruşine cu noi, căci soldaţii noştri erau cu hainele foarte rupte şi desculţi”[49]. Constanţa, oraş în care Nicolae Şucu a fost cantonat în perioada 1917-1918, reprezintă cel mai bun exemplu al constrângerilor prin care a trecut populaţia locală. Astfel, în perioada ocupaţiei Puterilor Centrale, în primele trei luni administraţia comunală a fost de esenţă bulgară, în continuare timp de şapte luni austro-ungară, iar în restul timpului germano-bulgară şi turcă până în noiembrie 1918, când pentru câteva săptămâni s-a ajuns iarăşi la o administraţie bulgară. Poate aşa se explică de ce regimul administraţiei instituite în Dobrogea a fost mult mai dur decât în restul teritoriului ocupat[50]. Miza o reprezintă împărţirea prăzii de război, respectiv exploatarea economică a regiunii, o adevărată gură de oxigen pentru economiile vlăguite ale unor ţări aflate de mai mult timp în război. Nemulţumirile sunt cauzate de disproporţia dintre aportul avut la cucerirea acestei regiuni şi cota parte alocată pentru prada de război. Depozitele de petrol şi cereale de la Constanţa, precum şi linia de cale ferată care leagă acest port de Cernavodă, au o importanţă strategică pentru germani, care resping ideea unei administraţii civile şi militare bulgăreşti în Dobrogea românească[51]. În octombrie 1916, comandamentul german decide să lase Cadrilaterul sub administraţie bulgărească. În schimb, Dobrogea de Nord este declarată zona militară de ocupaţie, aflată temporar sub administraţie germană. Austro-Ungaria şi Turcia sunt, de asemenea, interesate în a controla părţi din ţinuturile dobrogene. Spre nemulţumirea autorităţilor bulgare, acest *statu-quo* se va

[48] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 37-38.
[49] Ibidem, p. 40.
[50] Emil Răcilă, *Contribuţii privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 92-94.
[51] ЦДА, ф. 313k, оп. 1, а.е. 2400, с. 26-27.

menţine până în primăvara lui 1918. Prin prevederile Tratatului de pace de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918), Dobrogea de Nord va trece sub controlul Puterilor Centrale, în regim de condominium. Speranţele guvernului de la Sofia sunt că în această formulă bulgarii vor reuşi să fie prima vioară şi vor putea, într-o etapă ulterioară, să capete controlul asupra întregii provincii. Abia în luna septembrie se va ajunge la un nou acord în privinţa Dobrogei de Nord, care trece în întregime sub control bulgăresc, în schimbul unor obligaţii faţă de aliaţii săi asumate de cabinetul de la Sofia. Este însă un act fără importanţă juridică, în condiţiile în care, o săptămână mai târziu, Bulgaria era nevoită să capituleze[52]. Este începutul sfârşitului pentru Puterile Centrale. Peste numai şase săptămâni, Primul Război Mondial devenea deja istorie. Însă, cu doar o zi înainte de capitularea Germaniei, guvernul român reintra în război. Era un gest simbolic, care o plasa în tabăra învingătorilor, în vederea viitoarei conferinţe de pace, de la care aştepta recunoaşterea noilor sale graniţe, apărute după prăbuşirea Rusiei ţariste şi a monarhiei austro-ungare.

În Dobrogea, administraţia Puterilor Centrale este înlocuită de cea a Antantei, care intermediază revenirea autorităţilor româneşti. Trupele bulgare primesc ordin să evacueze urgent Dobrogea, până la graniţa stabilită în vara lui 1913. Generalul Prezan, şeful Marelui Cartier General al armatei române, constată că bulgarii execută acest ordin, fără a aştepta să fie forţaţi prin alte mijloace.

> „După retragerea bulgarilor vor fi reinstalate toate autorităţile româneşti, astfel încât este bine ca guvernul să aibă chestiunea studiată şi pregătită pentru ca tot aparatul administrativ să poată să fie trimis imediat ce va fi cerut. În Dobrogea vor rămâne 2 regimente anglo-franceze – Regimentul francez va ocupa cu câte 1 batalion Constanţa, Medgidia şi Cernavodă, iar regimentul englez va ocupa Dobrici, Silistra şi Turtucaia”[53].

Este o perioadă intensă, de frustrări şi incertitudini, de speranţe şi disperare. Scrisul crispat al ultimelor însemnări din caietul lui Şucu ne confirmă această stare. Reîntoarcerea autorităţilor române întâmpină rezistenţa, deseori

[52] Антонина Кузманова, Петър Тодоров, Жеко Попов, Благовест Нягулов, Косьо Пенчиков, Володя Милачков, *История на Добруджа*, IV, Фабер, Велико Търново, 2007 г., с. 222-236.
[53] ANR, *Fond Consiliul de Miniştri*, Dosar 1/1912, f. 149-150.

armată, a populaţiei bulgare din Cadrilater. Noi valuri de refugiaţi străbat aceste ţinuturi, căutându-şi un adăpost. Ţintă represaliilor cad atât funcţionari români, cât şi localnicii învinuiţi de nesupunere faţă de noile autorităţi. Corespondenţa diplomatică păstrată în arhivele de la Bucureşti şi Sofia ne dă o imagine greu de digerat, a unui ţinut în afara oricărui control. Nesiguranţa durează până la 27 noiembrie 1919, când Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Neuilly, prin care recunoaşte graniţa stabilită în vara lui 1913.

Martor al unei epoci distorsionate de ură şi resentimente, Nicolae S. Şucu ne ajută, prin însemnările sale, să desluşim episoade mai puţin cunoscute din timpul participării României în Marele Război. Este un exemplu că, în analiza acestei perioade, nu trebuie ignorată soarta celor mulţi, pe umerii cărora s-a sprijinit şi ridicat o ţară. Rămâne însă un mister ce s-a întâmplat cu Nicolae Şucu după ultima notare din manuscrisul său, respectiv februarie 1919. Ştim că s-a stins în satul soţiei sale, pe 26 aprilie 1967, ca un bun cetăţean bulgar.

Daniel CAIN
Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române